

SUSPENDIRANE STVARNOSTI: MOGUĆNOST POSTNACIONALNE UTOPIJE U DRŽAVI NSK

SUSPENDED REALITIES: THE POSSIBILITY OF A
POSTNATIONAL UTOPIA IN THE NSK STATE

NINA GOJIĆ

University of Warwick, MA International
Performance Research, 1. god
nina.gojic@gmail.com

UDK 316.334.3

141.81

datum prihvaćanja 25. kolovoza 2011.
prevela PETRA BUŠELIĆ

SAŽETAK

Ovaj esej polazi od pretpostavke zastarjelosti i nedostatnosti koncepta države-nacije kao dominantnog oblika političke organizacije danas. S tim u vezi istražuju se teorije postnacionalnih identiteta, i to kroz analizu projekta Države NSK slovenskog umjetničkog kolektiva Neue Slowenische Kunst. Pružen je uvid u neke od najvažnijih projekata koje je kolektiv ostvario osamdesetih godina prošlog stoljeća kako bi se uveli pojmovi subverzivne afirmacije i nadidentifikacije, specifičnih reprezentacijskih strategija kritički orijentirane umjetnosti bivših socijalističkih država. Postnacionalni naboj mehanizama utopijske Države NSK promatran je ne samo u odnosu na nove nacionalizme koji se pojavljuju kao posljedica raspada Jugoslavije, nego i u odnosu na manjkavosti koncepta Europske Unije, zbog nesposobnosti da ista riješi svoje unutarnje konflikte, kao i zbog svojih ksenofobnih imigracijskih politika.

KLJUČNE RIJEČI

Država NSK, kolektivna izvedba, nadidentifikacija, postnacionalnost, utopija

UVOD

Dok se s jedne strane čini da je nacija još uvijek najjači kohezivni element u genezi ljudskih zajednica, mnoge teorije i primjeri dovode tu pretpostavku u pitanje, ukazujući na krizu statusa nacije-države kao prevladavajućeg oblika političke organizacije. Na primjer, u svojoj raspravi o mogućnostima europskog ujedinjenja danas, francuski filozof Étienne Balibar naglašava dvije opcije: nacije će ili proći kroz proces obnove ili će ‘tranzicija prema postnacionalnom društvu’ (Balibar, 2004: 12) odrediti razvoj europskog identiteta. Stoga ću se u ovom eseju usredotočiti na drugu opciju i analizom umjetničkog projekta Država NSK, kako ga je osmislio slovenski kolektiv *Neue Slowenische Kunst*, proučiti ideje postnacionalnih identiteta koji propituju pretpostavku nacije-države odbacujući narodnost kao najlegitimniji preduvjet pripadnosti zajednici. Osnovana 1992., Država NSK je otpočetka zamišljena kao utopijska država koja ne postoji u prostoru, nego samo u vremenu, a pokušala je ponuditi *treći put* izvan dihotomije između raspada Jugoslavije i kraja socijalističkih utopija, te afirmacije Slovenije kao neovisne zemlje koja teži postati članicom Europske Unije. Uskoro je postala šire poznatom i relevantnom ne samo unutar Slovenije te je ne jednom stvorila zbrku uzrokujući receptivnu nesigurnost o tome je li Država izmišljena ili stvarna, politički važeća ili ne.

Jednako tako, Država NSK od svojih je početaka bila etiketirana kao utopijska, tako da će dio eseja biti posvećen teorijskom istraživanju koncepta utopije. Termin utopija većinom je elaboriran kao zamišljeni društveni konstrukt koji upućuje na svoje različite potencijale tako da ‘pokazuje kako teorija funkcionira u izmišljenim praksama utopije’ (Stillman, 2001:14), no moja će studija slučaja pokazati kako utopijski koncepti mogu otići korak dalje i djelomično se realizirati u domeni stvarnosti. Stoga ću pristupiti ovoj temi s gledišta da utopijski koncepti, tek kada su shvaćeni kao realne političke mogućnosti, dobivaju subverzivni predznak. Stoga, iako je Država NSK umjetnički projekt bez stvarne političke legitimnosti, pokazat ću kako je u nekoliko navrata ipak uspio postići efekt potkopavanja nekih od temeljnih postavki na kojima počivaju današnje nacije-države.

NEUE SLOWENISCHE KUNST

Umjetnički kolektiv *Neue Slowenische Kunst* (u daljnjem tekstu NSK) obilježio je ne samo slovensku umjetničku scenu osamdesetih nego se i afirmirao kao jedan od najvažnijih avangardnih pokreta u bivšoj Jugoslaviji.

Budući da bi u ovom ograničenom prostoru bilo nemoguće pružiti onoliko detaljan pregled kakav zaslužuje, sljedeći će prikaz samo ponuditi uvid u dijelove rada kolektiva ključnih za razumijevanje konteksta i nastanka Države NSK, kao i objašnjenje umjetničke strategije nadidentifikacije, kako ju je nazvao Slavoj Žižek, a koju je NSK ponudio kao inovaciju unutar okvira subverzivne afirmacije. Potonja će biti važna kao moguća prizma za analizu organizacije države NSK.

KRATAK PREGLED

Filozofkinja Marina Gržinić kontekstualizira nastanak NSK-a unutar živopisne supkulturne scene aktivne u Ljubljani ranih osamdesetih, značajne zbog svog ravnopravnog ustrajanja na razradi novih taktika u proizvodnji umjetnosti, kao i poticanju neformalnih procesa socijalizacije i kulturne organizacije u Sloveniji (Gržinić, 2003: 247). Od početka NSK-a, kolektiv se oslanjao na povijesne avangarde oblikujući se kao totalni umjetnički projekt koji obuhvaća umjetničke discipline kao što su glazba, slikarstvo, dizajn, instalacijska umjetnost, film i inovativno kazalište, uključujući i Odsjek za čistu i primijenjenu filozofiju. Međutim, kolektiv se prvi put okupio 1984. kada su se tri već ranije formirane umjetničke grupe povezale: *industrial/post-punk* glazbena grupa Laibach, vizualni umjetnici Irwin i kazališna skupina *Gledališče sester Scipion Nasice*, kasnije preimenovana u *Kozmokinetično gledališče Rdeči pilot* i konačno u *Kozmokinetični kabinet Noor-dung*. Svoj glavni umjetnički postupak nazvali su retroavangardom, 'temeljenoj na premisi da traume iz prošlosti utječu na sadašnjost i da budućnost može zacijeliti samo vraćanjem na prvotne konflikte' (Čufer, IRWIN, 1993). To podrazumijeva i potencijalno zbunjujuću upotrebu njemačkog jezika za imenovanje skupina i naslova djela, što se opravdava tzv. 'germanskim traumom' (Čufer, IRWIN, 1993a: 47) koja potječe iz (čak) desetog stoljeća i vremena germanskog nametanja kršćanstva Slovincima, a odnosi se i na stoljeća austrijskog utjecaja na malobrojniju naciju Slovenaca.

Upotreba njemačkoga jezika bila je provokacija sama po sebi i donosila je svoje specifične posljedice, posebice za Laibach. Naime, zadnji put kad se Ljubljana službeno zvala Laibach, što je njemačko ime za grad, bilo je za vrijeme nacističke okupacije između 1943. i 1945. To se smatralo nedopustivim u kontekstu SFRJ pa je gradsko vijeće Ljubljane zabranilo grupi nastupanje u gradu pod tim imenom. Osim toga, njihovi javni nastupi bili su zabranjeni u cijeloj Jugoslaviji od 1983. do 1987. zato što se Laibach, u maniri karakterističnoj za *punk* scenu iz koje je izrastao, koristio

provokacijama još od svojih prvih nastupa, ali su to činili na nešto inovativniji način. Njihovim riječima: 'svaka je umjetnost podložna političkoj manipulaciji osim one koja govori jezikom same te manipulacije' (Laibach, u: Erjavec, 2003: 145). Budući da se Laibach zanimao za istraživanje i razotkrivanje veze između umjetnosti i ideologije, da bi razotkrili ideološke strukture inherentne službenom diskursu, u svojim glazbenim nastupima precizno su kopirali totalitarne rituale, posvajajući nacističke simbole i nadidentificirajući se s njima radije nego da kritiziraju totalitarnu ideologiju s ironijske distance. Žižek sugerira koji bi mogli biti njihovi razlozi za to postavljajući sljedeća pitanja:

'Što ako je [...] dominantan stav suvremenog 'postideološkog' svijeta upravo cinični odmak prema javnim vrijednostima? Što ako taj odmak, daleko od toga da predstavlja ikakvu prijetnju sustavu, označava superiordan oblik konformizma zato što normalan rad sustava zahtijeva cinični odmak?' (Žižek, 2006: 40)

Ova strategija paradoksalnih tvrdnji, nadidentifikacije ne samo s nacističkom već i sa staljinističkom ikonografijom te ikonografijom *Blut und Bodena* (Krv i Zemlja), proizvelo je recepcijsku zbrku koja je bila politički problematična u kontekstu raspadajućeg socijalističkog programa u Jugoslaviji osamdesetih. Alexei Monroe pripisuje gotovo prijeteću dimenziju toj strategiji: 'Laibach propituje režime čineći čujnim/vidljivim niz veza koje 'zdravorazumska' ideologija mora sačuvati skrivenima da bi zadržala ideološku samoreprodukciju 'sustava' (Monroe, 2005: 7).

Jedan od najvažnijih projekata ogranka za likovne umjetnosti Irwin, *Was ist Kunst?* iz 1985., reagirao je na cenzuru Laibachovih aktivnosti. Članovi Irwina su u njemu dalje razvili retrogradan pristup na kojem je NSK inzistirao proširujući svoje referencijalno polje montažom brojnih umjetničkih tradicija i stilova. K tomu, sve su slike s projekta bile međusobno povezane sa slikama i ikonografijom Laibacha, uključujući portrete članova grupe. Prema Gržinić, ova je činjenica, uz lokaciju izložbe – izolirani i skriveni ambijent privatnih stanova u Ljubljani – 'izražavala i naglašavala negativnu prisutnost Laibacha u Ljubljani' (Gržinić, 2003: 262). Činjenicu izlaganja u stanovima važno je ovdje podcrtati jer je slična taktika bila usvojena i kasnije kada su ambasade i konzulati Države NSK proglašavani u privatnim stanovima.

NSK je uzrokovala eksces velikih razmjera na proslavi Dana mladosti 1987., godišnjoj ceremoniji koja se u čast Titovog rođendan nastavila održavati i nakon njegove smrti 1980. Članovi Novog kolektivizma,

grafičko-dizajnerskog ogranka NSK-a, koji se sastojao od članova svih triju grupa-osnivačica, prijavili su plakat na službeno natjecanje. Taj je plakat zapravo bio aproprijacija nacističke propagandne slike Richarda Kleina iz 1936., *Das dritte Reich. Allegorie des Heldentums* (Treći Reich. Alegorija heroizma.), dok je jedina stvar koju su promijenili bila ikonografija: svastika je zamijenjena crvenom petokrakom zvijezdom, njemački orao bijelom golubicom – simbolom mira – a nacistički grb zamijenjen je bakljama koje su predstavljale šest jugoslavenskih nacija. Zanimljivo je da je plakat osvojio prvu nagradu, ali čim je podvala otkrivena, izazvala je skandal koji je odzvonio cijelom Jugoslavijom te dodatno zaoštrio već postojeće tenzije između Slovenije i Beograda. Štoviše, partijski vođe su pokušali zatvorski kazniti članove grupe, no NSK je sarkastično i uspješno obranio i sebe i plakat, tvrdeći da je njihovo preispisivanje simbola još jednom potvrdilo dostignuća narodnooslobodilačke borbe i antifašističkih vrijednosti na kojima je Jugoslavija bila utemeljena.

NADIDENTIFIKACIJA I SUBVERZIVNA AFIRMACIJA

Marina Gržinić primjećuje kako u incidentu s plakatom Dana mladosti ‘najciničnija točka od svih nije bila inverzija simbola, već [...] potpuna identifikacija federalnog suda s vizualnom ideologijom plakata’ (Gržinić, 2003: 254). Upravo je to najpoželjniji oblik recepcije strategije nadidentifikacije. Naime, kriva interpretacija ne figurira nužno kao prekid u komunikacijskom lancu između umjetničkog djela i publike, već kao jednako vrijedan odgovor koji omogućava umjetničkom djelu da dostigne svoj puni potencijal: njegov uspjeh ovisi o pretpostavci da će biti pogrešno shvaćen, ili bolje rečeno, shvaćen predoslovno, dok bi naznake izrugivanja trebale poljuljati sigurnost u ‘ispravnu interpretaciju’. Kao što sam već naglasila, Slavoj Žižek bio je prvi koji je uveo termin nadidentifikacije u taksonomiju teorije umjetnosti, objašnjavajući kako:

‘(...) da bi ispravno funkcionirao, diskurs moći mora biti rascijepljen iznutra, mora performativno ‘varati’, da bi prekrrio vlastitu performativnu gestu koja ga utemeljuje. Ponekad je stoga jedini istinski subverzivan čin kada se susretnete s diskurzom moći – jednostavno shvatiti ga doslovno.’ (Erjavec, 2003: 148).

Ova taktika pripada fenomenu subverzivne afirmacije, koja se postiže pretjeranim zastupanjem vrijednosti kritiziranog objekta što za svrhu

ima proizvodnju kontraindikativnog viška. Inke Arns i Sylvia Sasse naglašavaju da su 'od ranih 1970-ih afirmativni elementi bili prisutni u područjima neslužbene umjetnosti u bivšem Istočnom bloku' (Arns i Sasse, 2006: 6), što ne iznenađuje budući da je estetski pristup 'imitacije, simulacije, mimikrije i kamuflaže u smislu 'postajanja nevidljivim' tako da se stopi s pozadinom' (Arns i Sasse, 2006: 6) pružao uvjete za vjerojatno jedini 'sigurni' oblik socijalne kritike u režimima sklonima cenzuri i kažnjavanju čak i najbezazlenijih preispitivanja bivših socijalističkih sustava. Uspješna obrana u incidentu s plakatima Dana mladosti govori ovome u prilog i dokazuje kako perceptivna zbrka koja ostaje nakon svjedočenja namjerno preuveličanom performativnom činu stimulira razmišljanje izvan uskog okvira parodije te motivira recipijenta da osvijesti nešto što je već znano, ali potisnuto.

U sljedećim ću poglavljima ispitati je li u načinu na koji je Država NSK konceptualizirala operativni sustav za svoje 'građane' u pitanju 'performativno varanje' kojem Žižek dodjeljuje tako visok subverzivni potencijal.

DRŽAVA NSK

Začetak Države NSK može se retrospektivno locirati u samom početku aktivnosti kolektiva NSK:

'Cilj je udruženja bio konstituirati metanacionalne paradigmatičke države, u kojoj je Laibach predstavljao ideološki, kazalište religiozni, a Irwin kulturni i povijesni impuls. Element koji su dijelile sve tri grupe bio je znanstveni faktor, tendencija formativnoj, ne samo intelektualnoj i verbalnoj, nego i psihološkoj analizi koncepata na temelju kojih su se države konstituirale ili raspadale kroz povijest' (Čufer, IRWIN, 1994a: 47).

Ipak, tek je 1992. prvi puta proglašena Država NSK u vremenu, kao potpuno razvijeni umjetnički projekt. Erjavec primjećuje da je cjelokupna aktivnost kolektiva NSK oslabila u ranim devedesetima, što je po njemu u skladu s njihovim određenjem pokreta kao avangardnog (Erjavec, 2003: 169). To vrijedi za individualne grupe od kojih se sastoji kolektiv, pa iako su oni nastavili sa svojim radom i nakon raspada Jugoslavije, stupanj učinkovitosti njihovih provokacija koji su prije imale postupno se smanjio. No Erjavec također tvrdi da se 'poetski potencijal' Države NSK smanjio s pojavom Slovenije kao neovisne države (Erjavec, 2003: 170), s čime se ne slažem. Naime, vjerujem da se Država NSK pojavila kao neka vrsta nastavka na umjetnička postignuća NSK-a osamdesetih krojeći nov, kreativni

pogon iz svoje vlastite, ponešto reartikulirane unutrašnje logike, nadograđujući se na ostavštinu umjetničkih postupaka iz kojih je izrasla. Osim toga, Država NSK od svojeg je osnutka imala cilj utjecati na šire područje od onoga unutar granica novoosnovane nacije-države Slovenije:

‘Teritorijalne granice Države NSK ni u kojem slučaju ne mogu biti izjednačene s teritorijalnim granicama stvarne države iz koje je NSK potekao. Granice Države NSK zacrtane su uzduž koordinata njezinog simboličkog i fizičkog tijela, koje je u vrijeme svoje aktivnosti usvojilo objektivne vrijednosti i objektivni status’ (Čufer, IRWIN, 1994a: 48).

Uspostava Države NSK pojavila se u povijesnom trenutku koji je iz temelja izmijenio političke i društvene uvjete u cijeloj istočnoj Europi. S obzirom na specifični postjugoslavenski kontekst, u kojem je kolaps socijalističkog režima rezultirao pojavom ekstremnih nacionalizama kao posljedicom rata, priziva analizu uspostave Države NSK kao reakcije na te događaje, ali bez obzira koliko njezino ustrajanje na transnacionalnosti adekvatno odgovara na takvo stanje, ne treba zaboraviti da je transnacionalan, odnosno preciznije, postnacionalan zahtjev prisutan od samih početaka NSK. Stoga se uspostava Države oslanja na kontekst iz kojega je proizašla, ali ga istovremeno i nadilazi, time osiguravajući čitavom projektu dodatnu interpretativnu dimenziju.

DRŽAVA NSK KAO POSTNACIONALNA UTOPIJA

Ruth Levitas analizira postignute (i neuspjele) socijalizme dvadesetog stoljeća u odnosu na dva autora: Krishan Kumar tvrdi da je socijalizam nakon iskustva staljinizma potpuno propao kao utopija i zato zaključuje da je upravo ostvarenje socijalizma ono što ga osuđuje na neuspjeh. S druge strane, Zygmunt Bauman dijeli Kumarov pesimističan pogled na mogućnost socijalizma kao utopije, ali je za njega problem socijalizma taj što je izgubio svoj utopijski položaj koji je imao u devetnaestom i dvadesetom stoljeću i nije sačuvao opozicijsku snagu u odnosu na kapitalizam. Levitas zaključuje: ‘Potrebna je nova utopija koja će zauzeti mjesto socijalizma i biti usmjerena i protiv kapitalističkih i socijalističkih stvarnosti’ (Levitas, 2010: 194). Usprkos Baumanovu stavu da se takva nova utopija vjerojatno neće dogoditi, Država NSK nudi se kao mogućnost, posebno zbog njene inherentne otvorenosti, to jest, zbog zagovaranja osobnog

izbora kao jedinog preduvjeta za stjecanje 'državljanstva'. Istražit ću na koji je način Država NSK klasificirana kao utopijska referirajući se na glavne argumente dviju autorica vrlo relevantnih za utopijske studije: za Barbaru Goodwin, primarna je funkcija utopije 'konstruktivna kritika sadašnjosti u pogledu na hipotetsku budućnost' (Levitas, 2010: 223), dok Ruth Levitas shvaća utopiju kao 'izraz želje za boljim načinom postojanja' (Levitas, 2010: 9).

Međutim, stvara se dojam da je cinizam, koji su članovi NSK primjenjivali u svojim izvedbenim imitacijama totalitarizma, u suprotnosti s utopijskim određenjem Države, isto kao što ironijska primjena nacionalnih simbola u npr. nastupima Laibacha kompromitira postnacionalni okvir koji se pokušava uspostaviti s Državom NSK. Stoga, iz prethodnog objašnjenja subverzivne afirmacije i manifesta Države NSK proizlazi da je novi konstrukt popraćen modificiranim sredstvima socijalne kritike:

'Dok se god nacije i države budu raspadale i ponovno uspostavljale, dok god nadnacionalne korporacije budu krojile ekonomiju svjetske umjetnosti, dok god u etnički napetim regijama nestabilnost i prijetnje ratom budu eruptirale, suočavat ćemo se s potrebom da pronađemo potpuno nove (političke i estetičke) oblike organizacije, da bismo stvorili dinamičan sustav matrica, to jest *'packaging'*, kako bismo uspostavili prividan 'novi svjetski poredak' – svijet u kojem će nacionalna država postati opasnim anakronizmom i u kojem će ideja dominantnog globalizma biti beskorisna u regijama koje su potisnule nacionalne identitete zahvaljujući ideologiji moćnog univerzalizma. Erupcija nove komunikacijske paradigme ne može doći na svijet bez prekida starih veza, prekida s okoštanim sustavima i oscilacijama u financijskom svijetu. Ono što naliči na kaos zapravo je veliko premještanje centara moći u skladu sa zahtjevima nove civilizacije. Zato u toj tranziciji NSK utemeljuje vlastiti korpus, vlastiti način življenja, vlastiti paviljon i vlastitu državu' (NSK, 1993).

Drugim riječima, nova estetska paradigma, koju je podrazumijevala Država NSK, morala je biti zamišljena u kontekstu novih razvoja na političkoj pozornici. To se isprva postizalo nizom intervencija temeljenih na izrugivanju elementarnim administrativnim jedinicama koje služe internacionalnoj legitimaciji današnjih nacija-država – ambasadama. Ambasade Države NSK konstruirane su kao hibridni prostori u kojima su se organizirale izložbe, poticale debate i izdavale NSK putovnice, simbolični artefakti bez pravne valjanosti koji se ne mogu koristiti za putovanje. Na taj način ambasade NSK-a figuriraju kao travestija, remeteći inače fiksnu

razdvojenost javne i privatne domene, tako što su privremeno smještene u npr. privatne stanove (Moskva), kuhinje (Umag) ili hotelske sobe (Firenca). Na taj način, ambasade Države NSK se urezuju kao smetnje u diskursu diplomacije i p(r)okazuju apsurdne birokracije koji se pojavljuju pri postupcima legalnog priznavanja državljanstva.

U svom djelu *We, the People of Europe?* Étienne Balibar raspravlja o 'mogućnosti ili nemogućnosti europskog ujedinjenja' (Balibar, 2004: 3) te zaključuje da su ratovi na Balkanu devedesetih doprinijeli prevladavanju elemenata nemogućnosti, pitajući se pod kojim uvjetima bi ujedinjenje ponovno moglo postati mogućim (Balibar, 2004: 3). Prema njegovom mišljenju, to pitanje je također odgovornost Europske unije koja nije odgovarajuće reagirala u slučaju kosovskih izbjeglica kada je njihove identifikacijske dokumente uništila srpska vojska, zato što se ideja europskog državljanstva nije bila prilagodila ovom izvanrednom slučaju niti je izbjeglicama pristup Uniji bio olakšan (Balibar, 2004: 4). Saskia Sassen reći će: 'proširenjem formalnog inkluzivnog aspekta državljanstva, nacija-država pridonijela je stvaranju nekih od uvjeta koji će konačno pospješiti ključne aspekte postnacionalnog državljanstva' (Sassen, 2006: 186). Kao gotovo izravan odgovor na ove tendencije u sociološkim teorijama migracija, NSK je utemeljio virtualnu državu uspostavljajući radikalnu otvorenost i dostupnost kao njene glavne pokretne sile. Ako se vratimo shvaćanju Barbare Goodwin prema kojem utopija izvršava funkciju konstruktivne kritike sadašnjosti, Država NSK može se iščitati kao kritičan stav prema nepropusnosti državnih granica Europe. Taj argument stoji i sada sa svim 'nerazriješenim političkim problemima' koje Balibar pripisuje današnjoj Europi (Balibar, 2004: 2). Balibar također implicira i da se

'nosimo s istovremenom krizom 'nacionalnog' i 'postnacionalnog', koje je predstavljeno kao nešto što ga nadilazi. [...] Stoga su u europskoj politici, a posebno u konstituciji 'europskog državljanstva', arhaičnost i modernitet nerazdvojivo pomiješani: spajanje identitetske samosvijesti i praksi isključivanja i diskriminacije izrasta iz ustrajnosti i ogorčenosti nacionalnih naslijeđa [...] i iz pokušaja da se prenesu oznake suvereniteta, pripadnosti i vjerovanja u zajedničke 'vrijednosti' na europsku razinu.' (Balibar, 2004: 65)

Problem koji vidim u ovome jest taj da Balibar govori o postnacionalnosti samo u odnosu na potencijal europskog identiteta da nadide nacionalno. Međutim, ta je relacija sama po sebi nedostatna, budući da zamjena nacionalnog identiteta europskim i dalje počiva na pretpostavci da se legitimnost pripadnosti nekoj zajednici ostvaruje pukom činjenicom

potjecanja s određenog teritorija. Naravno, Balibar uključuje i raspravu o isključivosti nacije-države i upućuje na sve nedostatke shvaćanja ideje Europe kao označitelja koji rješava problem postnacionalnosti, ali u projektu države NSK prepoznajem nešto više, iako to NSK direktno ne zaziva. Naime, ako ni postnacionalnost nije bila rješenje, možda bi se nenacionalnost mogla smatrati mogućnošću, što je i implicirano u pravu na izbor pri pridruživanju državi NSK: 'Sloboda izbora proizvodi traumu; izostanak slobode izbora proizvodi traumu. Država NSK priznaje pravo da se ne bira.' (times.nskstate.com, 2010).

PROSTOR VS. VRIJEME

Alexei Monroe opaža da lokacija NSK ambasade rekapitulira odsutnost Države iz bilo kojeg fiksiranog prostora te njezinu proizvodnju rematerijalizaciju i dematerijalizaciju (Monroe, 2005: 251). Kao što utemeljitelji Države sami kažu:

‘NSK država u vremenu apstraktan je organizam, suprematističko tijelo, uspostavljeno u stvarnom društveno-političkom prostoru kao skulptura koja obuhvaća konkretnu tjelesnu toplinu, duh i rad njenih članova. NSK ne dodjeljuje status države teritoriju nego umu, čije su granice u stanju gibanja, u skladu s pokretima i mijenama njegova simboličkog i fizičkog kolektivnog tijela’ (Čufer, IRWIN, 1993).

Ovo je ključno za shvaćanje Države NSK kao kolektivne izvedbe koja se uspostavlja međuigrom stvaratelja i stalno rastućeg entiteta novih državljana. Budući da postoji jedino u vremenu, jedina otjelovljena pojava Države smještena je u fizikalnost njenih državljana i njihovo je djelovanje ono koje proizvodi i artikulira polje odnosa koje Država perpetuira. Zato se kategorija povijesti države multiplicira individualnim iskustvima članova čime se odupire potrebi da joj se nametne službena povijest i linearan razvoj narativa koji se ne mogu preispitivati. Zbog toga u slučaju Države i vremenski slijed postaje podložan reorganizaciji ovisno o ulaznim narativima što odgovara teoriji različitih percepcija vremena u utopijskoj fikciji koju Paul Alkon uspoređuje s današnjim stanjem u kojem u našoj svijesti supostoji više perioda: 'Supostojanje konkurentskih kalendara koji se međusobno isključuju na način da umanjuju svijest o [linearnom] vremenu i povijesti precizan je trop za važnu značajku postmoderne temporalnosti' (Alkon, 1999: 190). Oba ova svojstva Države NSK, dakle kolektivna izvedbenost i nelinearna struktura vremena, definiraju je kao intrinzično kontingentnu

te u uvijek neizglednom procesu regeneracije. Prema tome, ponudila bih naziv *suspendirane stvarnosti* za opis aktivne metode Države NSK, naglašavajući time odgodu ili odlaganje njenog pojavljivanja na budućnost koja, ipak, već postoji u sadašnjosti kao još-nematerijalizirana mogućnost.

Takve su se provizorne fizičke realnosti već ranije manifestirale proglašavanjem privremenih teritorija NSK-a pri čemu bi se putovnice izdavale svima zainteresiranima. To se dogodilo na nebrojenim mjestima i u nekoliko prilika proizvelo je intrigantne dijaloge sa sociopolitičkim kontekstom. Na primjer, NSK Država Sarajevo uspostavljena je u studenom 1995. godine u sarajevskom Narodnom pozorištu, samo mjesec dana prije završetka rata. Laibach je popratio proglašenje Države koncertom na kojem su izveli cijeli svoj album *NATO*, koji je posvećen događajima u Bosni i Hercegovini. Oko pet tisuća ljudi odazvalo se na događaj, čineći ga 'najposjećenijim kulturnim događajem u Sarajevu od početka rata' (laibach.nsk.si, 2011). Glasine su kružile da je nakon događaja nekoliko novih državljana Države NSK uspjelo napustiti okupirani grad koristeći se novostečenim putovnicama. Iako se odabir teritorija može činiti kontradiktornim, ako uzmemo u obzir napetost tog konteksta, pojačanog nacionalnim predznakom kazališta i postnacionalnom orijentacijom Države NSK, ono što se dogodilo jest da je upravo kroz ovaj nesklad NSK ponudio novu vrstu političkog vokabulara na vrlo spornom mjestu i to na vrlo uspješan način. Slično tome, pružanje političkog vokabulara drukčijeg od dominantnog dogodilo se i u Glasgowu 1997. godine, makar s mnogo manje subverzivnim popratnim posljedicama nego u Sarajevu. Za vrijeme većeg događanja NSK-a, izdavane su putovnice i kroz interakciju s posjetiteljima i usputnim prolaznicima članovi NSK-a pokušali su strukturirati nov način razmišljanja o naciji, izvan binarne opreke britanske hegemonije i škotske težnje za neovisnošću i samopotvrđivanjem, što je pomoglo ocrtati novo sučelje za buduće interakcije između društvenog konteksta i njegovih subjekata (Monroe, 2005).

Ipak, jedan primjer radikalne otvorenosti Države NSK proizvodi nešto nelagodniji efekt. Oko 2006. godine članovi NSK-a su zaprimili velik broj zahtjeva za putovnice, mahom od državljana Republike Nigerije, koji su vjerovali da će im to omogućiti da uđu u Sloveniju, a time i u Europsku uniju. Neki od njih navodno su stigli i do Ujedinjenog Kraljevstva koristeći se putovnicama Države NSK. Otada te putovnice više nije moguće nabaviti preko interneta, nego samo na događanjima vezanima uz NSK, što proizvodi učinak zatvaranja i centralizacije. Na taj je način utopijska energija Države smanjena zbog reduciranja prethodno radikalno otvorenog prostora tek na ograničenu skupinu ljudi koji imaju mogućnost posjećivati događanja NSK-a i stoga preusmjerava tijekom tako da ga približava

tradicionalnim relacijama, u kojima nacija-država ‘poziva’ ljude, umjesto da na suprotan, demokratičniji način, državljani pristupaju Državi. Ipak, to također priziva pogrešne interpretacije karakteristične za nadidentifikacijske strategije zato što Država NSK ponavlja neke od imitacijskih procedura koje podsjećaju na aktivnost NSK-a osamdesetih.

Politički se kontekst znatno promijenio, ali pukotine u percepciji i dalje ostaju: ako se NSK osamdesetih suočavao s partijskom cenzurom, ono što se dogodilo u slučaju državljana Nigerije gotovo da je analogno tome jer jednako tako korespondira s manjkavostima suvremenoga političkog sustava, ma koliko različitog. To ukazuje na nuspojave koje proizvodi imperativ ujedinjene Europe, tako da se jedno od gorućih pitanja današnjice – ono ilegalne imigracije i traženja azila – našlo u središtu još jednog NSK-ovog incidenta. Iako je sâm Laibach kritizirao strah Europe od imigranata u jednoj od svojih pjesama (*Now You Will Pay*), u slučaju Nigerijaca dogodila se neželjena inverzija; one čija su prava zagovarali prevarila je virtualna Država koja je mogla zvučati predobrom da bi bila istinita, ali je i dalje figurirala kao izvor nade za njih, a to je, prema Ernstu Blochu, temelj utopijskog razmišljanja (Levitas, 2001: 29).

DRŽAVA KAO NADIDENTIFIKACIJA?

Gore objašnjen slučaj ukazuje na intrinzičnu povezanost formacije Države i mehanizama nadidentifikacije koje je NSK uvela. Mnoge postupke imitacije koje NSK koristi zasigurno pripadaju imaginariju Države NSK, a na to sam sve uputila u prethodnim poglavljima; Država je sama po sebi imitacija *par excellence*, no ono što se čini da nedostaje ključna je komponenta nadidentifikacije – višak vrijednosti koji implicira suprotno značenje od onoga što se reprezentira. Žižek piše:

‘Danas je koncept utopije napravio potpuni zaokret – utopijska energija više nije usmjerena na zajednicu bez države, nego na državu bez nacije, državu koja više ne može biti utemeljena na etničkoj zajednici i njenom teritoriju, dakle istovremeno na državu bez teritorija, na potpuno umjetnu strukturu pravila i vlasti koja će presjeći pupčanu vrpцу etničkog podrijetla, domorodstva i ukorijenjenosti.’
(Žižek, 1993).

Stoga, postnacionalna utopijska projekcija Države NSK operira tako da imitira institucionalne manifestacije današnjih država, ali istovremeno

gura sam označitelj države do njegovih granica. Činjenica da je slovenska Vlada morala staviti upozorenje na svoju *web*-stranicu da NSK putovnice nemaju pravnu vrijednost jedan je od dokaza kako Država NSK uspijeva hakirati diskurs ‘normalnih’ država. Osim toga, cilj je Države NSK modificirati semantički naboj onoga što nacija-država danas znači nudeći samu sebe kao uvijek alternativnu mogućnost koja još nije isprobana. Baš kao što je Agamben rekao da status izbjeglice baca u krizu izvornu fikcionalnost suvereniteta (Agamben, 1995) i ima sposobnost poremetiti ‘staro trojstvo države, nacije i teritorija’, slično se može reći i za Državu NSK koja demontira to trojstvo na način da potpuno odbacuje naciju i teritorij te učinkovito rekodificira ideju države. Agambenovo uvjerenje da zbog svoje marginalne pozicije izbjeglice predstavljaju prijetnju temeljima nacionalne države (Agamben, 1995), jedna je od temeljnih premisa Države NSK.

‘Industrijske države se danas suočavaju s trajno nastanjenom masom negrađana koji ne mogu ili ne žele steći državljanstvo ili se vratiti u domovinu. Ti negrađani često imaju državljanstvo zemlje porijekla, ali su – budući da su odlučili ne koristiti zaštitu svoje države – kao i izbjeglice, ‘*de facto* bez državljanstva’ (Agamben, 1995).

Dok s jedne strane Agamben preferira nastanjivanje marginalne, čak ekstrateritorijalne pozicije u odnosu na naciju-državu, a Država NSK hakira sami označitelj države, oboje tvrde da je koncept nacije u dubokoj krizi i da bi trebao biti zamijenjen drugim kriterijima formiranja zajednice. Agamben predlaže zamjenu nacije mnogo starijim konceptom ljudi, ali i primjenjuje status izbjeglica na sve stanovnike Europe, koja više neće biti ‘Europa nacija’, nego se kreće prema ateritorijalnom i vanteritorijalnom prostoru (Agamben, 1995). Prema tome, Agambenovo rezoniranje se presijeca s onime NSK-a: bilo da je pojam države ukinut ili transformiran do razine da je utemeljena na potpuno drukčijim potpornjima od današnjih, to prestaje biti relevantnim, tako dugo dok je, kako Agamben kaže, ‘političko preživljavanje danas zamislivo’ (Agamben, 1995).

ZAKLJUČAK

S obzirom na posljednju usporedbu, važno je ponoviti da su ‘državljeni’ Države NSK ti koji reproduciraju uvjete njenog daljnjeg razvoja i konstruiraju kontinuitet afektivnog utjecaja na svoju okolinu. Zbog svog položaja između umjetničkog projekta i društvenog događaja slijedi da Država NSK, kroz

delegiranje vlastitog djelovanja onima koji žele biti njenim državljanima, ponovno uspostavlja vrijednost kolektiva kao politički djelotvornog, što je jedan od temeljnih stavova koje NSK neguje od svog osnutka. Oni kažu: 'Hoće li ostati u svom potencijalnom obliku ili se konkretno manifestirati ovisi o djelima i vjerovanjima onih koji žele biti njeni državljani' (times.nskstate.com, 2010). To je izravan poziv na redistribuciju odnosa moći na mikrorazini, što pretpostavlja da stvaranje novih obrazaca komunikacije vodi do mogućnosti transformacije estetskih odnosa današnjice.

Ipak, iako Ruth Levitas kaže da u kasnom modernitetu, 'utopija preživljava, ali ima svoju cijenu, a ta je cijena povratak utopijske funkcije od transformacije na kritiku' (Levitas, 2001: 25), tvrdim da projekt Države NSK još uvijek zadržava obje funkcije, i onu kritike kao i onu transformacije. Dok umjetnička konstrukcija Države više pripada domeni kritike, upravo u onim slučajevima *suspendiranih stvarnosti* i dopuštanju da postanu više od estetiziranih ideja i činova u području umjetnosti vidim razvojni potencijal projekta, bez obzira na mene i poteškoće koje se javljaju na tom putu. Možda je jedan od nužnih sljedećih koraka pronaći metode rješavanja tih poteškoća uz stalno domišljanje novih poetika otvorenosti i izbora koje su toliko inherentni tom projektu, kako bi se suspendirane stvarnosti sve učestalije pojavljivale u iskustvu svakodnevnog života.

LITERATURA

- AGAMBEN, G. (1995.) 'We Refugees.' URL: <http://www.egs.edu/faculty/giorgio-agamben/articles/we-refugees/> (26.4.2011.)
- ALKON, P. (1999.) 'The Utopian Calendar.' U: Slusser, G. et al. (ur.) *Transformations of Utopia: Changing Views of the Perfect Society*. New York: AMS Press. 181–193.
- BALIBAR, É. (2004.) *We, the People of Europe?: Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton: Princeton UP.
- ČUFER, E., IRWIN. (1993.) 'NSK State in Time.' U: *Padiglione NSK-Irwin*. Ljubljana: Moderna galerija.
- ČUFER, E., IRWIN. (1994.) 'Concepts and Relations.' U: *Geography of Time*. Umag: Galerija Dante Marino Cettina. 47–49.
- ČUFER, E., IRWIN. (1994.) 'The Ear Behind the Painting.' U: *Geography of Time*. Umag: Galerija Dante Marino Cettina. 45–45.
- ERJAVEC, A. (2003.) 'Neue Slowenische Kunst – New Slovenian Art: Slovenia, Yugoslavia, Self-Management, and the 1980s.' U: Erjavec, Aleš (ur.): *Postmodernism and the Postsocialist Condition: Political Art under Late Socialism*. Ed. Aleš Erjavec. Berkeley: U of California P. 135–174.
- TIMES.NSKSTATE.COM (2010.) 'First results of the NSK State Citizens' Congress', URL: <http://times.nskstate.com/first-results-of-the-nsk-state-citizens-congress/> (25.4.2011.)
- GRŽINIĆ, M. (2003.) 'Neue Slowenische Kunst.' U: Djurić, D. i Šuvaković, M. (ur.): *Impossible Histories. Historical*

- Avant-gardes, Neo-avant-gardes, and Postavant-gardes in Yugoslavia, 1918–1991.* Cambridge: MIT Press, 247–69.
- GRŽINIĆ, M. (1994.) 'Transcentrala egzorcizma.' U: *Geography of Time*. Umag: Galerija Dante Marino Cettina. 3–6.
 - GLA.AC.UK (2011.) 'Irwin/NSK in Glasgow.' URL: <http://www.gla.ac.uk/~dc4w/laibach/irwglasgow97.html>. (30.4.2011)
 - INKE, A., SASSE, S. (2006.) 'Subversive Affirmation: On Mimesis as a Strategy of Resistance.' *Maska*, 21(3–4): 5–22.
 - LEVITAS, R. (2001.) 'For Utopia: The (Limits of the) Utopian Function in Late Capitalist Society.' U: Goodwin, Barbara (ur.): *The Philosophy of Utopia*. London: Frank Cass. 25–43.
 - LEVITAS, R. (2010.) *The Concept of Utopia*. Oxford: Peter Lang
 - MONROE, A. (2005.) *Interrogation Machine: Laibach and NSK*. Cambridge: MIT Press
 - NSK (1993.) 'Cari amici soldati, i tempi della pace sono passati!': Theses for the NSK Pavilion.' U: *Padiglione NSK-Irwin*. Ljubljana: Moderna galerija.
 - 'NSK DRŽAVA SARAJEVO' URL: <http://www.laibach.nsk.si/l7.htm> (2.5.2011.)
 - SASSEN, S. (2006.) 'The Repositioning of Citizenship and Alienage: Emergent Subjects and Spaces for Politics.' U: Tunstall, Kate E. (ur.): *Displacement, Asylum, Migration*. Oxford: Oxford UP. 176–203.
 - STILLMAN, P. G. (2001.) "Nothing is, but what is not": Utopias as Practical Political Philosophy.' U: Goodwin, Barbara (ur.): *The Philosophy of Utopia*. London: Frank Cass. 9–24.
 - ŽIŽEK, S. (1993.) 'Es gibt keinen Staat in Europa.' U: *Padiglione NSK-Irwin*. Ljubljana: Moderna galerija
 - ŽIŽEK, S. (2006.) 'Why Are Laibach and NSK Not Fascists?' *Maska* 21(3–4): 38–41.

ABSTRACT

This essay departs from the notions of obsolescence and insufficiency of the concept of the nation-state as the dominant form of contemporary political organisation. With regard to this, theories of post-national identities are explored through an analysis of the NSK State, a project conceived by the Slovene art collective Neue Slowenische Kunst. Some of their most important projects realised in the eighties are explained in order to introduce the terms of subversive affirmation and over-identification, representational strategies that were used in critically oriented art stemming from the former socialist countries. The post-national charge of the mechanisms entailed by the NSK State is observed not only in relation to new nationalisms that appeared as the consequence of the break-up of Yugoslavia, but also in relation to the deficiencies of the concept of European Union, because of its incapability to resolve its internal conflicts as well as in relation to its xenophobic immigration policies.

KEYWORDS

collective performance, over-identification, NSK State, post-nationality, utopia